

UR KJELL-OVES VRAKREGISTER

Som en direkt fortsättning till sammanställningen i MAS Meddelande 3/80 fortsätter jag min sammanställning över fartygsvraken i Mälaren. Förteckningen i 3/80 slutar med löpnummer 72), vilket förklarar att sammanställningen i detta nummer börjar med nr 73). Som synes är vissa notiser rätt fylliga medan andra, är av naturliga orsaker, är tämligen summariska, enär just inget är känt om de vraken. Önskvärt vore om de, som vet bättre, i efterföljande artiklar kunde komplettera vrakuppgifterna med t.ex. tidningsartiklar, muntlig tradition och sjöförklaringar. Förteckningen avslutas i detta nummer med löpnr 120), men hittills är 200 vrak anträffade och undersökta i Mälaren. En fortsättning torde således följa.

Kjell-Ove Matsson

73) "Gotlandsskuta"

Ridön, Prästfjärden

Innehavaren av Sanda varv, Tosterön, omtalar att han under 1940-talet hade en "gotlandsskuta" liggande sjunken på varvsområdet. Fartyget länsdumpades i slutet av 1940-talet, varefter den avgick österut. Fartyget blev under resan åter läck, varefter hon sattes in i en vassrugge vid Ridöns sydsida på Prästfjärden. Fartyget skall ha lämnats åt sitt öde på denna plats. Någon närmare position kan inte angivas.

Vid samtal med öns äldsta person, som bott på ön sedan 1920-talet, kan denne inte påminna sig detta vrak.

74) Jakten MARIA av Häverö

Midsommar, S Björkfjärden

Arboga Tidning 12 juli 1889 och LSub 1889 nr 32, Stockholm
HAVERI PÅ MÄLAREN. I måndags afton kantrade, under den då rådande starka stormen, på Mälaren slupen MARIA, hemmahörande i Roslagen och förd af skeppare Ålander, som jemte om bord varande besättningskarlen lyckades rädda sig. Lasten, bestående af ved, dref till stor del mot Björkölandet, hvarest den bärgades, och fartyget mot holmen Midsommar, hvarest det tros blifva vrak. Riggen är bärgad.

Norrhälje Tidning har i huvudsak samma notis, men här kallas fartyget jakten MARIA av Häverö. Ingen skeppare Ålander har anträffats i kyrkböckerna för Häverö.

LSub fyller på med att fartyget avgått med ved från Råfenäs i Mariefredsviken och att det var hård SO vind samt att fartyget seglats i marvatten.

Vid dykning runt ön Midsommar i juni 1980 har inga vrakrester anträffats, varför man kan antaga att man tagit reda på fartygsresterna.

75) Fartygsvrak

Vällinge, Kyrkfjärden

Fartygsvraket ligger mot bergväggen O Vällinge brygga. Fören ligger mot bergväggen på 3 meters djup och vraket ligger i NV riktning, med överdelen av ~~skakakak~~tern på 10 meters djup. Fören är tämligen hoprasad, men vrakresterna blir allt bättre ju längre akterut man kommer. Däck och hytter saknas helt. Längden torde vara c. 40 meter. Fartyget har uppenbarligen gått rakt in i bergväggen och sjunkit. Däck och skans har sannolikt avlägsnats vid bärgning av lasten. En person som fridrykt på vraket för en del år sedan har under ett spant i fören anträffat ett Skillingmynt som bar årtalet 1836.

Fartyget är ej identifierat.

OBS Vraket ligger på Vällinge Hemvärnsskolas område.

- 76) Pråmvrak Vällinge, "fyrholmen"
Pråmvraket ligger på "fyrholmens" sydsida i vattenlinjen. Pråmen är ett s.k. kompositbygge, alltså träbordläggning med järnspant. Pråmen är olastad och har sannolikt legat där sedan sekelskiftet 1900.
- 77) motorslup ADELIA/4152 Bornhuvud - Långhällsudd, S Björkfjärden
Byggt av furu på klink i Länna socken år 1886. L 16.92 m, B 5.57 m.
Tillhörde inledningsvis Johan Petter Jansson i Länna socken och från 1891 skeppare Åkerström i Södertälje. Vid registreringen 30/4 1895 tillhör hon skeppare Johan Fredrik och Karl Johan Österberg, Kiholm, Södertälje och tilldelades då reg.nr. 2596. Straxt före sekelskiftet såldes ADELIA till Ludvig Nikolaus Leonard Dahl, Ridön, Västerås. Vintern 1900/01 drar Dahl upp ADELIA på Ridön och förbygger henne radikalt, varefter hon betraktas som nytt fartyg och förses med nytt reg.nr 4152. ADELIA/4152 säljes först 5/8 1937 till skeppare Nils Gunnar Robert Ahlgren, Blidö socken. Ahlgren seglade oftast med sandlaster från Underås till Stockholms kajer. Hösten 1939 blev fartyget läck med full last av sand på väg från Underås mot Stockholm på Södra Björkfjärden (ett träfartyg måste lastas med flera mindre sandhögar och icke en enda stor hög mitt båten, då den nästan ofelbart blir läck). ADELIA sattes i land mellan Bornhuvud och Långhällsudd. Hon låg, enligt ögonvittnen, med fören rakt mot land, med aktern sjunken så att enbart styrhytten stack upp ur vattnet. Fartyget sprack senare i två delar. Till Fartygsregistret intygar 14/2 1940 två personer att de varit ägaren behjälplig med att nedskrota fartyget.
Vid dykning på platsen konstateras att det inte finns något vrak på platsen, varför detta är borttaget.
- 78) motorfartyget MARJAANA ex UNDERÅS 11/8672 Bockholmssund
Byggt i Ramvik i Västernorrland av betong av AB Betonerade järnfartyg.
L 33.80 m, B 7.64 m. Byggt för Underås Sandtag AB, hemort Ytterenhörna.
Sålde 30/4 1965 för 110.000 kr till fru Marja Collin, Åbo, Köreskillingen skulle ägaren "köra av" med sandfrakter åt Underås. Sjönk i vårisen 1970 V Bockholmssund.
Vraket är utmärkt med vrakteen. Enligt muntlig tradition var "de ena dj-1 å lasta", de gav sig inte förrän vattnet stod 7 tum på däck och då hade de bara relingen att förflytta sig på. Det var inte så konstigt att hon sjönk, för det var ju vinter och mycket is som gick över henne. Bärgningsförsök gjordes, men man fick inte upp henne.
Vid dykning på vraket konstateras att fartyget ligger med fören i östlig riktning, sandlasten ligger kvar i fartyget, elevatorn finns kvar i fören samt att hon står vågrätt på botten.
- 79) pråmen STR 7 I farleden mellan Aggarön och Ridön
Byggt 1936 av trä. Mäter 72 ton. Förliste på resa Hårgarn - Västerås med last av singel 14/12 1948. Som däckslast hade man 1 st. stenkross. Det var is vid olyckstillfället. Just där farleden kröker sig kantrade pråmen, varvid en man följde pråmen i djupet. Vraket ligger på position N59° 31' 33" O16° 40' 05"
- 80) Fartygsvrak 20 meter V Vårdshusbryggen, St. Essingen
Vid dykning i vattnet utanför f.d. Vårdshuset på Stora Essingen anträffades en bordsida med spant sticka fram under stenarna på 4 meters djup. Fartyget ligger c. 5 meter från land. Djupkurvans brantaste lutning slutar här och övergår i en flackare bana. Max. djupet på platsen är 17 meter. Totala längden på vraket kan ej ses. C. 10 meter av bordsidan sticker fram. Vraket tycks vara ett segelfartyg alt. en pråm. Den kan ha lagts dit vid en ev. utfyllnad. Förklaring är ej heller uteslutet och att stenar senare fallit ut över vraket från den branta stranden.

81) Pråmvrak Hårsögarn, Oknöfjärden
 Uppdragen i strandkanten, troligen efter att ha tjänat ut. Buskar börjar att växa på pråmen. Position: N59° 31' 05" 017° 4' 8"

82) Tegelpåm S Arlö, Galten

Arhoga Tidning 17 april 1903

DYKARE I TORPA. Sedan någon tid tillbaka har Torpaborna varit i tillfälle att se dykare i fullt arbete, sysselsatta med att bärga lasten från en i fjol höst utanför Öster-Säbylandet strandad tegelpåm, tillhörig Berggrens bogseringsaktiebolag i Stockholm. Det är dykare från bärgningsbolaget Neptun, som här arbeta och i dagarna väntas bli färdiga.

Vid dykning på platsen konstateras att pråmen ligger 2-3 meters djup och är sönderbruten och är utspridd i sjök över ett större område. Pråmen har draggats i storm och sjönk slutligen straxt S om Arlö. Ett mindre parti tegel i småhögar finns ännu kvar på platsen. Position: N59° 26' 3" 016° 10' 8"

83) Fartygsrester Skillingeudd, Galten

När ägaren till sommarstugan, som är belägen längst österut, vid Skillingeudd skulle slå undan ett vassbälte utanför sin sommarstuga anträffade han en mängd bråte i form av spant, bordplank och bottenstock till ett klinkbyggt fartyg liggande på botten i vassen på c. 1.5 meters djup. Detta hände 1967 och sommaren 1970 anlätade han en dykare på orten för att få bort kvarvarande rester sedan ett av barnen skurit sig på några kvarvarande rester.

Vid dykning på platsen 1980 konstateras att inga fartygsrester är synliga i vattnet, men några spant finns kvar på landbacken. Kvarvaranderester antyder att vraket kan vara från 1600-1700 talet.

84) "muntlig tradition" Fartygsvrak Kalvudden, Granfjärden

Fiskare Ivar Thorell, f. 1890, har tidigare haft fiskevattnet från Frösåker runt Kalvudden och förbi Aggaröhålet. Thorell har fått uppgift från sin far, som hade samma fiskevattnet, att han inte skulle lägga nät vid Kalven, för där låg det ett vrak. Således har han aldrig lagt nät där och känner inte heller till vrakets exakta position.

Nuvarande innehavaren av fiskevattnet, Lars-Erik Andersson, har haft nätfäste vid Kalven på position N59° 20' 8" 016° 41' 5". Han har fått upp en bit av en ekplanka i nätet. Plankbiten var bearbetad och satt fast i något större föremål innan den kom med upp i nätet. Första nätfästet c. 1965 och sista c. 1970.

I förslaget till Gripenhielms karta av år 1689, sammanställning över Västmanlands län under 1680-talet, är ankarplatstecken utsatt på detta område.

Under årens lopp har några chansartade dyk skett på området samt att ett mindre område avdräggats utan resultat.

85) 3m skonert ELISE/6966

Jungfruhamn, Kvicksund

Byggt 1890 i Thurö av ek på kravell. L 29.27 m, B 7.01 m. Blev registrerad först år 1923 och då ägdes fartyget av skeppare Johan Jönsson, Brantevik.

21/5 1942 såldes ELISE till ett partrederi i Järna, Skaraborgs län.

2/1 1948 såldes fartyget hos skeppsmäklaren Thomas Fougantine i Mariestad.

19/7 1958 såldes ELISE till Carl Gustaf Andersson i Eskilstuna, som använde fartyget till flytande sommarstuga vid Jungfruhamn i Kvicksund. ELISE brändes ner till vattenlinjen 1972. Skrovet ligger fortfarande kvar på platsen.

- 86) Fartygsvrak O Gripsholms slott
 Vid dykning runt Gripsholms slott anträffades ett fartygsvrak mellan slottet och Mariefreds hamn på 2.5 - 3 meters djup. Endast bottnen och klinkade spant kvar av vraket. Inåt viken har tidigare anträffats klinkade spant. Vraket har en längd av 12 - 15 meter. Position: N59° 15' 4" 017° 13' 6"
- 87) pråmarna TB No 349/6938 och TB No 350/6939 V Smedsuddsbadet, Stockholm
 Två pråmar har legat förtöjda vid betongbryggan mellan röda huset i Mariebergsparken och Smedsuddsbadet. Den ena pråmen har legat förtöjd långsides utanför den andra. Den yttre har sjunkit på c. 10 meters djup och dragit den inre med sig, som har lagt sig upp och ned över den yttre som sjönk först och ställde sig rättvänd på bottnen. Båda pråmarna är kraftigt hoprasade och ligger med fören i O riktning. L 28.80 m, B 7.50 m. Position: N59° 59' 5" 018° 1' 4"
- 88) slup HILDA/1506 Oknö säg, Oknö
 Byggt 1874 av ek och furu på klink. L 17.12 m, B 5.51 m. Tillhör inledningsvis skeppare Johan Fridolf Andersson, Gräddö, Rådmansö sn. Sald 6/12 1900 till skeppare Johan David Nyqvist, Täby, St. Mellösa sn i Hjälmaren. Nyqvist meddelar 1919 att fartyget inte varit i bruk under de 3 senaste åren och ligger sjunken vid Oknö i Mälaren. Vraket ligger fortfarande kvar på platsen under vattenytan och folk fastnar ofta i henne under fiske. Position: N59° 30' 9" 017° 8' 2"
- 89) motorpråm RAN/5658 NV Hallingön, Granfjärden
 Byggt år 1912 å Ekensbergs Varv i Stockholm av järn. L 21.69 m, B 3.80 m. Tillhör skeppare Axel Fredrik Lindström, Hesselby, Svånga sn. Med full spannmålslast, intagen i Kungsör, kantrade fartyget NV Hallingön 311216 där hon blev liggande på drygt 20 meters djup. Lindström tecknade ett bärgningskontrakt med TB. Den lyckade bärgningen genomfördes våren 1932. RAN togs på släp via Strängnäs för reparation på Ekensbergs varv. Redan vid Strängnäs hade Lindström motorn igång, varefter han gick för egen maskin till Ekensberg. Vid den efterföljande reparationen var RAN det första fartyg i landet som försågs med sandelevator. Efter denna olycka kallades RAN oftast för RANK, varför han snart döpte om henne till YMER. Lindström är redare/befälhavare t.o.m. 1951 års skepslista. I Skepslistorna finns hon med under åren 1953 - 1965 med Sven Ivan Holmberg, Sjöbo, Örberga som redare och befälhavare. Därefter är hon borta.
- 90) Fartygsvrak N Långholmen, O Långhäll, Ängsö
 Fiskare Widlund, Skursundet, Ängsö, omtalar ett vrak som han sett spanten av vid N Långholmen, O Långhäll, i sin ungdom för c. 50 år sedan. Platsen har senare tjänstgjort som timmerflottningsplats. Spanten var av c. 5 tums grovlek, men nu är det många år sedan de såg spanten. Position: N59° 30' 7" 016° 55' 2"
 Vid dykning och draggning på platsen har inga fartygsrester kunnat anträffas.
- 91) "Fiskesmack" Långhäll, Långholmen, S Ängsö
 En "sjögående" skrothandlare från Uppsala hade under 1940-talet en "fiskesmack" som han samlade ihop skrot med bland Mälarens holmar. Båten lämnades i sinom tid vid Långhäll på Långholmen. Båten förföll alltmer och i slutet av 1960-talet, när tornet Långhäll, fick sommartornare rensade de strandkanten från kvarvarande trärester från denna båt.

92) mälarejakt FRITHIOF

Torshälla huvud, Galten

Köpings Tidning 6 december 1870:

Ett av Köpings Rederibolags fartyg, FRITHIOF, har utan känd anledning sjunkit på betydligt djup i närheten av Torshälla Huvud. Fartyget var befraktat med 1.600 ctr stångjärn, till största delen tillhörande Schön & Co, samt 3.000 lispond hö. Varken lasten eller fartyget är assurerade. Om orsaken till olyckan svävar man i okunnighet, helst fartyget ägde särskild brädbeklädnad för att kunna motstå isens verkan, och sjön där händelsen inträffade, var fullständigt isfri. Då pumparna en kort stund före olyckan försöktes gåvo de intet vatten. Ej heller var fartyget ovanligt hårt lastat, utan drog under vanliga förhållanden betydligt större last. Masten sprang av och 2man av besättningen erhöilo lindrigare kontusioner.

Inga tidningsuppgifter finns om fartygets bärgning, men i Köpings vågjournaler framgår att man den 20 december 1871 lossat stångjärn av Karmansbos & Malingbos tillverkning från detta fartyg.

Djupet på förlisningsplatsen är 35 meter.

93) Fartygsvrak

S Björktorp, Tosterön

En uppgiftslämnare omtalar att det i seklets början stack upp spant straxt syd om Björktorp på Tosterön. Vid kontroll på platsen anträffades bottenpartiet och spant till ett klinkbyggt fartyg byggt i furu av 17 meters längd. Vraket ligger på blott 1.5 meters djup. I vrakets akter ligger en mindre hög tegel, som sannolikt är rester av fartygets "byssa". I tegelhögen anträffades en vitglaserad tallrik utan mönster av Rörstrands produktion. Tallriken har daterats till 1820-talet. Position: N59° 25' 7" 016° 58' 00"

94) Fartygsvrak

Kolsundet, O Stallarholmen

Vraket, som är byggt av ek på kravell och är i mastad, ligger med fören i O riktning mot skäret O om Kolsundets krog. Av vraket återstår botten, spanten samt för- och akterspant. Fartygets mast står med sin nedersta $\frac{1}{2}$ meter kvar på sin plats. Fartygsvraket är sannolikt en slup och är 20 meter lång. Position: N59° 21' 5" 017° 15' 5"

95) Fartygsvrak

Kolsundet, O Stallarholmen

Sannolikt en mälarejakt byggd av furu på klink med en längd av 20 meter ligger i viken S om Kolsundets krog. Vraket, som ligger med fören i V riktning, ligger c. 25 meter från land och c. 50 meter från vassen längre in i viken. Av fören återstår enbart bottenstock och spant. Längre akterut blir vraket allt bättre. I aktern är vraket hel. Roderstocken sitter kvar på sin plats. Position: N59° 21' 45" 017° 15' 2"

96) mälarejakt CARL

Silverhällsgrundet, S Ridön

Byggt av ek och furu på kravell år 1806 eller dessförinnan och tillhör Köpings Rederibolag. L 68.2 fot B 20.10 fot.

KÖPINGS TIDNING 5 november 1858:

Sistlidne lördagmorgon kl. 6 inträffade den olyckan, att ett av härvarande rederis större fartyg, under resa till Stockholm sattes på grund i det s.k. Midvattengrundet mellan Saxgrundet och Lindskär; den farligaste passagen var redan tillryggalagd, då fartyget stötte med styrbords bog på den s.k. Silverhällen, en enstaka klippa, som befinner sig ytterst i grundet. Fartyget fastnade på hällen och sjönk småningom, dock så att en del av akterdäcket och masten synas över vattenytan. Besättning och passagerare räddades, ävensom dessa senares medhavda saker, lastgodset oberäknat. Anstalter äro redan vidtagna att upptaga både fartyg och last, vilken senare huvudsakligen utgjordes av stångjärn. Av sjöförklaringen synes icke, huruvida någon

försumlighet varit orsaken till olyckan, men troligen hade denna uteblivit, derest de prickar, av vilka icke mindre än 4 fattades å strandningsstället, varit utsatta, som oaktat derom gjord anmälan de sista månaderna flerstädes i Mälarens farvatten saknats.

Fartyget bärgades omgående. Position: N59° 28' 4" 016° 42' 4"

97) mälarejakt CARL

Essingesundet, Stockholm

Samma fartyg som 96)

Köpings Tidning 24 april 1868:

Ett missöde av beklaglig beskaffenhet har drabbat härvarande rederibolag. Ett telegram anlände nämligen i går från Stockholm med underrättelse att fartyget CARL, fört av skeppareäldermannen E.W. Nyström, i närheten av Stockholm, eller i det s.k. Essingesundet törnat och sjunkit. Manskpet blev räddat. De närmare detaljerna vid olyckans inträffande äro, då detta skrives, icke kända. Lasten bestod av 3.500 centner stångjärn från Karmansbo Bruk, troligen icke assurerad. Det lär vara tredje gången nämnda fartyg, känt för att vara svårt att manövrera, gått till botten.

Fartyget bärgades även denna gång och sattes i stånd. Jakten CARL ingick i köpet när Stockholms Transportbolag 1872 övertog Köpings varv och stadens kvarvarande flotta. CARL avriggades av sina nya ägare och användes åtminstone till 1873 som pråm. Position: N59° 19' 0" 017° 59' 5"

98) jakten ADELIA/2596

Mellan Estbrötet och Johannisdal

Jämför löpnr 77). Byggd av furu på klink 1886 i Länna socken.

Riksarkivet: Lotsstyrelsens Strandningsrapporter E Villa:1

Tid: 12 maj 1891 mellan 5-6 e.m.

Fartyg: jakt ADELIA

Hemort: Kiholm, Södertälje

Avgår: Stockholm

Destination: Södertälje

Last: Stenkol

Väder: Laber SSV bris

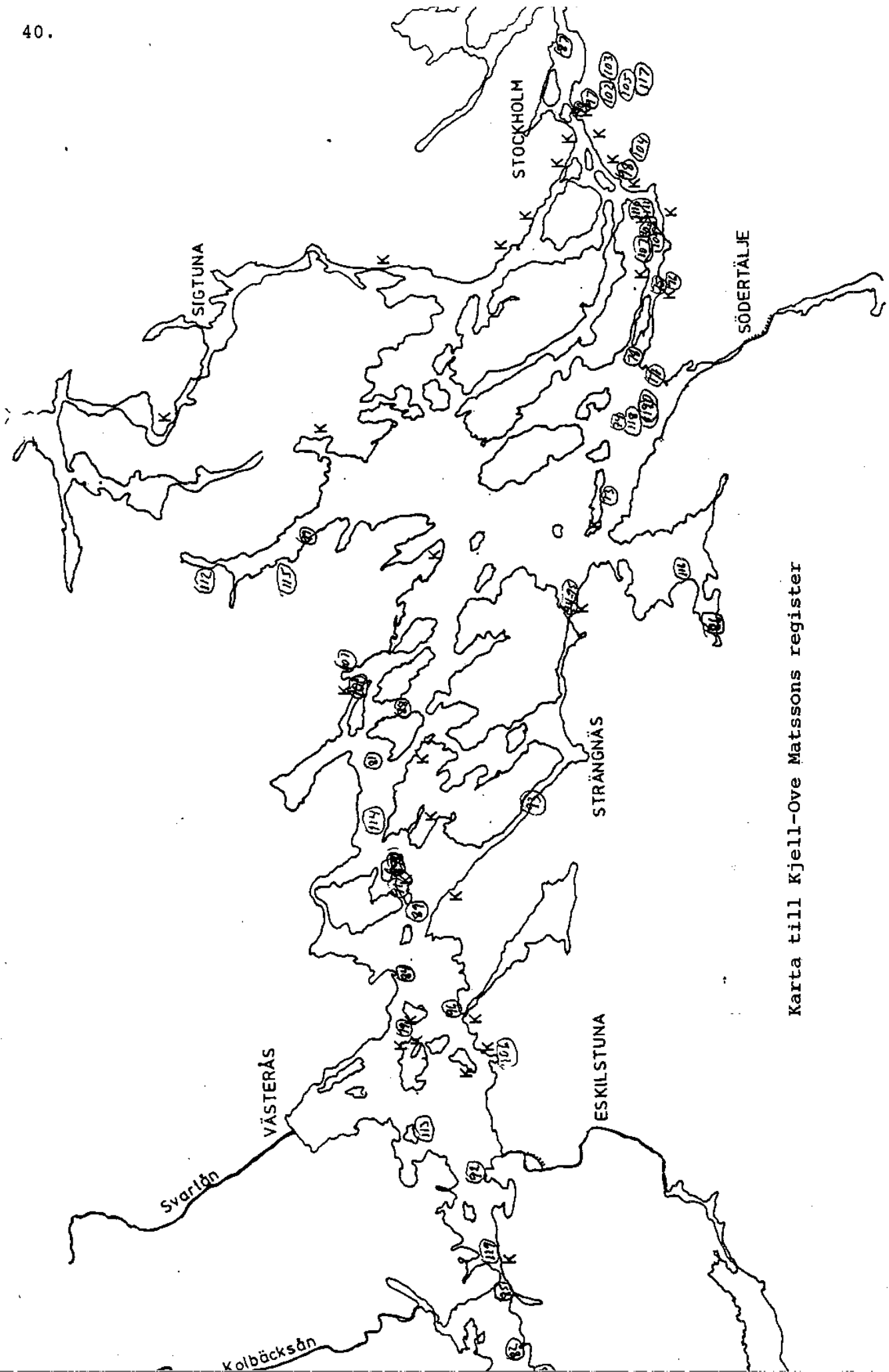
Anledning: Överseglades av ångaren ÖSTERGÖTLAND vid Estbrötet, nära Johannisdal i Mälaren, och sjönk.

Senare tillagt: Blev sedermera upptagen.

99) slup MINNET

Hagslätta brygga, Hacksta sn

Byggd av furu på klink, sannolikt 1866 i Ljusterö. Från 1876 och framåt tillhör fartyget skeppare Johan Lindberg, Svind 1, Hacksta socken (Skepparegården). Lindberg föddes 3/8 1824 och avled 12/3 1901. När skeppare Lindberg avled fick slupen ligga kvar vid sin förtöjningsplats, där hon snart nog blev läck och sjönk på grunt vatten. När slupen började rasa samman plockades mycket virke från henne av kringboende för att användas till husreparationer och till spisen.

Karta till Kjell-Ove Matssons register